

УДК 378.11

Панасюк Н.Л.

Луцький національний технічний університет

СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ УПРАВЛІНСЬКИХ ПРОЦЕСІВ У НАПРЯМІ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Панасюк Н.Л. Світові тенденції розвитку управлінських процесів у напрямі підвищення ефективності діяльності вищих технічних навчальних закладів. Інтеграція у світову освітню систему є одним із стратегічних завдань програми розвитку освіти. Вища освіта користується високим авторитетом у всіх країнах світу. Вищі технічні навчальні заклади беруть участь у провідних міжнародних освітніх проєктах. Інтеграція інженерної вищої школи у міжнародну систему покликана забезпечити використання світового досвіду і досягнень у науці, техніці та освіті в інтересах спільноти, підвищення якості підготовки фахівців, розвиток міжнародного співробітництва аж до спільного виробництва.

Ключові слова: світові тенденції, розвиток, управлінські процеси, підвищення ефективності, вищі технічні навчальні заклади.

Панасюк Н.Л. Мировые тенденции развития управленческих процессов в направлении повышения эффективности деятельности высших технических учебных заведений. Интеграция в мировую образовательную систему является одним из стратегических задач программы развития образования. Высшее образование пользуется высоким авторитетом во всех странах мира. Высшие технические учебные заведения участвуют в ведущих международных образовательных проектах. Интеграция инженерной высшей школы в международную систему призвана обеспечить использование мирового опыта и достижений в науке, технике и образовании в интересах сообщества, повышения качества подготовки специалистов, развитие международного сотрудничества до совместного производства.

Ключевые слова: мировые тенденции, развитие, управленческие процессы, повышение эффективности, высшие технические учебные заведения.

Panasjuk N. Global trends of administrative processes towards improving the efficiency of higher technical educational establishments. Integration into the global educational system is one of the strategic objectives of the development of education. Higher education enjoys a high reputation all over the world. Higher Technical Schools participating in leading international educational projects. Integrating engineering higher education in the international system is designed to ensure, using the experience and achievements in science, technology and education for the benefit of the community, improving the quality of training, development of international cooperation until the joint production.

Keywords: world trends, development, management processes, increase efficiency, higher technical educational institutions.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Міжнародні взаємини показали, що кваліфікаційні документи вищих технічних навчальних закладів України відрізняються від прийнятих у розвинених країнах. Відрізняється номенклатура спеціальностей випускників вузів, інший зміст навчального матеріалу, розрізняється роль кафедр у процесі навчання. Багато закордонних підручників, перекладені в останні роки, не сприймаються нашими вищими технічними навчальними закладами, тому що вони орієнтовані на іншу ступінчасту структуру освітнього процесу [3; 4].

Три найбільш важливих міжнародних фактори, які зажадали перебудови вищих технічних навчальних закладів: потік фахівців в інші країни, де перед ними постала проблема визнання своїх знань; залучення громадян іноземних держав до вищих технічних навчальних закладів на навчання в умовах міжнародної конкуренції; поява на економічному ринку міжнародних та спільних підприємств поставили перед вищими технічними навчальними закладами досить складне завдання: інтегруватися у міжнародну систему освіти, зберігши свої кращі традиції і забезпечивши своїм випускникам міжнародні кваліфікаційні якості.

Тому важливим моментом інтеграції вищих технічних навчальних закладів у світову освітню систему і застосування міжнародних стандартів управління до системи вищої освіти є необхідність розгляду та аналізу особливостей систем вищої освіти зарубіжних країн і міжнародного досвіду управління якістю.

Світова різноманітність систем управління якістю (оцінки якості) вищої освіти на початку 2000-х рр. може бути, з певною часткою умовності, розділена на два типи.

Система управління якістю вищої освіти, прийнята в тих країнах, де, по суті, органів державного управління вищою освітою (в європейському сенсі) немає. У цьому випадку переважає процес самооцінки вищих технічних навчальних закладів, або професійна чи громадська оцінки, спрямовані на внутрішній аналіз, на поліпшення діяльності університетів.

У широкому плані, історично, до країн, що мають органи державного управління вищою школою, відносяться європейські країни (Німеччина, Франція, а також країни СНД, які сприйняли європейські традиції вищої освіти). До країн, де переважає процес саморегуляції вищої освіти, відносяться, в першу чергу, США, а також ті країни, які стали слідувати американським зразкам вищої школи (Філіппіни, Тайвань).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми використання різних методів і технологій в управлінні розвитком освіти досліджували П. Вакулі, К. П. Волокітін, Е. П. Гусинський, Г. В. Гутник, Г. А. Дмитренко, С. Г. Молчанов, А. М. Стрижов, В. В. Хабін; питання оцінювання результативності освіти – В. С. Безверха, В. П. Беспалько, І. Є. Булах, М. І. Грабар, А. П. Єгоршин, А. Єрмола, Т. О. Лукіна, Л. П. Одерій, С. Б. Прянїчников та багато інших. Сутність, методологічні засади та різноманітні аспекти державного управління розкрили у своїх працях Г. В. Атаманчук, Ю. М. Бажал, І. Л. Бачило, В. Д. Бакуменко, В. В. Киричук, В. М. Князев, Б. П. Курашвілі, В. І. Луговий, О. Є. Луньов, В. Я. Малиновський, Н. Р. Нижник, В. А. Ребало, Ю. А. Тихомиров, В. В. Токовенко, Є. Р. Чернишова та багато інших.

Формулювання цілей статті. Системи управління якістю вищої освіти в тих країнах, де є відповідні державні структури, що регулюють розвиток вищої школи, наприклад, Міністерства освіти і т.д. У цих випадках система управління якістю базується на пріоритеті державних органів або структур, що фінансуються урядом. При цьому самооцінці надається номінальне значення, а основні зусилля додаються до проведення ефективної зовнішньої оцінки державними органами або громадськими організаціями. Такі системи управління якістю часто пов'язані з урядовим контролем, ліцензуванням, державною акредитацією, порівнянням різних вищих технічних навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основна відмінність європейських систем управління якістю вищої освіти від американської полягає у повноваженнях уряду, у формулюванні цілей управління якістю, у визначенні найбільш важливих аспектів управління якістю, у засобах прийняття рішень і, нарешті, в самій організації освітнього процесу. У країнах з централізованою системою освіти функції управління якістю, акредитації здійснюють відповідні державні відомства.

У Німеччині, наприклад, де Міністерство освіти, яке регулює діяльність вищих технічних навчальних закладів, існує з ХІХ ст. Дуже сильні традиції державного контролю за вищими технічними навчальними закладами, а самі професори та викладачі є державними службовцями.

У Німеччині немає явно виражених елітних технічних вузів, але для вступу необхідно мати атестат зрілості, який видається після 12 – 13 років навчання у гімназії та успішного складання іспитів. Половина вузів країни відносяться до академічних вищих технічних навчальних закладів університетського рівня (університети, технічні університети, технічні, педагогічні, теологічні та інші вузи). До неакадемічних вузів відносять вищі професійні навчальні заклади, що здійснюють підготовку фахівців прикладного характеру для роботи на виробництві.

Переважаюча частина вузів Німеччини є державними і мають безкоштовне навчання. При цьому 30% студентів отримують матеріальну допомогу з федерального бюджету.

Розмір допомоги залежить від стану сім'ї студента і місця його проживання. Найбільш обдаровані студенти отримують стипендії з різних фондів.

У німецьких університетах факультети часто поділяються на інститути і школи, очолювані професорами. Студенти обирають свої органи самоврядування.

Закон про вищу освіту в Німеччині прийнято парламентом країни, але одночасно є серія законів окремих Земель. Координація діяльності і вироблення методичних принципів діяльності вищої школи здійснюються Конференцією ректорів Німеччини. Конференція ректорів Німеччини об'єднує всіх ректорів. Вона збирається один раз на рік.

Статут вищого технічного навчального закладу розробляється самим колективом. Керівництво здійснює ректор чи президент, проректори або віце-президенти і канцлер.

Академічний сенат контролює навчальну та наукову роботу. Він формується з представників підрозділів вузу, студентства, зовнішніх організацій.

Що стосується управління якістю, то в Німеччині акредитації вузів не існує, так як існує тільки один приватний вуз, а Міністерство культури і освіти піклується про якість освіти через затвердження професорського складу вищих технічних навчальних закладів і відкриття нових спеціальностей. На кожне вакантне місце кафедра пропонує кілька кандидатур.

Факультет або сенат призначають спеціальну комісію, яка проводить всебічний аналіз кандидатур. Сенат пропонує міністерству три кандидатури, з яких затверджується одна. Відкриття нових спеціальностей також затверджується міністерством.

Атестація напрямів підготовки фахівців здійснюється Конференцією ректорів. Її комісія вивчає матеріали самоатестації вищих технічних навчальних закладів, відвідує лекції та практичні заняття, розмовляє зі студентами, викладачами.

За підсумками перевірки складається звіт, в якому відображаються сильні і слабкі сторони вищих технічних навчальних закладів. Подальше реформування вищої школи Німеччини передбачає скорочення терміну навчання, більш ранній вступ до вузу, більшу універсальність підготовки студентів.

У Франції за освітню політику відповідає Міністерство народної освіти, наукових досліджень і технологій. Однак діяльність вищих технічних навчальних закладів оцінюється Національним експертним комітетом, який створений за законом про вищу освіту та існує з 1984 р.

Головне завдання даного комітету полягає в оцінці діяльності вищих навчальних закладів. Цей національний орган контролю та управління якістю вищої освіти підпорядковується тільки президенту і не залежить ні від яких управлінських структур. Експертний Комітет регулярно збирає інформацію про діяльність вищих навчальних закладів і щорічно направляє президентові звіт про свою роботу і про стан справ у сфері вищої школи. Важливо те, що у Франції результати університетських перевірок та оцінок широко публікуються і дають можливість не тільки державі, а й суспільству судити про академічний рівень того чи іншого вищого технічного навчального закладу. Такий механізм відображає історично сформовану централізовану систему французької вищої освіти.

Крім того, Міністерство освіти Франції проводить жорсткий контроль діяльності вищих технічних навчальних закладів. Будь-який новий курс вимагає верифікації та акредитації з боку міністерства. Причому акредитація надається на чотири роки. Існує спеціальна рада з оцінки освітніх програм, що підкоряється Міністерству освіти, який контролює якість підготовки студентів. На кожному факультеті існує обов'язковий для студентів перелік курсів або дисциплін.

Свобода вибору включає два аспекти: вибір студента між теоретичними і прикладними аспектами, вибір викладачем методу навчання. Академічна свобода передбачає свободу вибору навчальних закладів, дисциплін і курсів. На вивчення предметів, що дають право на отримання післявузівського диплома ліценціата або магістра-викладача, виділяється 500 навчальних годин, з яких 350 – обов'язкові предмети.

Що стосується скандинавських країн (Швеція, Норвегія, Фінляндія), системи управління якістю вищих технічних навчальних закладів також спочатку визначалися урядом. Структура вузів – традиційна, що включає факультети та кафедри. На чолі вузу стоїть ректор та віце-президенти за напрямками.

Навчальна програма бакалавра триває три роки. Потім – щабель ліценціата і потім – PhD. Навчальний рік розділений на чотири частини. В кінці кожної частини здаються два – чотири іспити, підсумок яких оцінюється у «кредити». Контроль підсумків достатньо вільний, і бувають випадки, коли студент захищає підсумкову роботу, але після цього повинен ще скласти іспити, які раніше були пропущені. Відвідування занять строго не контролюється, але є ряд домашніх самостійних робіт, які необхідно здавати строго до конкретного терміну. Іспит складається письмово, і, зазвичай, процедуру ходу іспиту контролює не основний викладач.

До проведення семінарів, лабораторних робіт і перевірки домашніх завдань залучаються аспіранти, які за це отримують додаткову оплату (0,25 ставки). З 1994 р. прийом студентів на перший курс не лімітується і не планується. Вищий технічний навчальний заклад має право

набрати студентів більше, ніж обмовлена угодою з Міністерством освіти, але за умови гарантії якості навчання.

Вищим технічним навчальним закладам дозволено змінювати чисельність набору в залежності від типів організованих курсів. З учнів брати плату за навчання не дозволяється законами країни. Студенти отримують стипендію, якої достатньо для оплати проживання, харчування, придбання підручників та інших поточних потреб. Однак у цих країнах існує велика розмаїтість у засобах зовнішньої оцінки.

У Швеції, наприклад, основний наголос робиться на допомозі навчальним закладам у розробці відповідних інфраструктур.

У Норвегії основна увага приділяється оцінці самого освітнього процесу та навчальних програм. Причому процес оцінки проводиться організаціями, що фінансово підтримуються урядом вже після того, як проведена самооцінка вищого технічного навчального закладу. У Фінляндії також поєднується стороння оцінка і самооцінка вищих технічних навчальних закладів. Застосовуються й вибіркові перевірки окремих структур з боку зовнішніх спостерігачів.

У Данії перевірка проводиться зовнішніми організаціями, що фінансуються урядом. При цьому самооцінка вищих навчальних закладів ґрунтується також на інформації, одержуваної не самим навчальним закладом, а зовнішніми експертами.

У Великобританії всі університети ділять на три групи. Перша – «Оксбридж» – включає найстаріші в країні Оксфордський (XI ст.) і Кембріджський (XIII ст.) університети.

До другої групи відносяться кілька десятків молодих університетів, заснованих в XIV–XIX ст.

До третьої групи відносять політехнічні інститути, реорганізовані в 1991 – 1992 рр. в університети. Найбільш престижно вчитися в університетах першої групи, так як ім'я університету є гарантією просування випускників посадовими сходами.

Що стосується управління, то в Англії є досить загальний закон «Про вищу (післявузівську) освіту», проте велику роль відіграють поточні рішення уряду в особі Міністерства освіти і Державної ради з фінансування вищої освіти. Базовим документом для управління вищим технічним навчальним закладом є стратегічний план, що розробляється на п'ять років і уточнюється щорічно в поточних планах.

У плані конкретизуються цілі, кадрова стратегія, розвиток інформаційних ресурсів, фінансова стратегія підрозділів (планові бюджети), стратегія підтримки студентів, контроль якості.

Спеціальний помічник ректора відповідає за підготовку стратегічного плану, контроль ходу його виконання, підтримку взаємодії факультетів і департаментів, узгодження цілей і окремих підрозділів, стимулювання взаємодії викладачів і студентів.

Внутрівузівська діяльність регламентує велике число нормативних документів: положень про здачу іспитів, про навчання протягом семестру, звітності, правил відвідування занять, балів (кредитів), контролі за якістю навчання та ін.

Зовнішня експертиза вищих технічних навчальних закладів здійснюється державною радою з фінансування вищої освіти, яка формально не підпорядковується Міністерству освіти. Його експерти не рідше одного разу на п'ять років відвідують вищі технічні навчальні заклади і шляхом опитувань студентів та викладачів (за формалізованою методикою), а також перевірки конкретних результатів навчальної та наукової роботи виносять свої рекомендації. Формою зовнішньої експертизи є також експертні ради роботодавців.

Державні стандарти в галузі освіти, затверджені на урядовому рівні, в Англії не існують. Зміст освіти визначається потребами роботодавців. Вищі технічні навчальні заклади самі приймають рішення про зміст освіти і несуть за нього відповідальність [6; 7].

Зміст однієї дисципліни може відрізнитися в різних ВНЗ. Однак існує загальна система зовнішньої рейтингової оцінки якості викладання основних предметів у вузах Великобританії.

Однією з найважливіших сторін оцінки якості вузу є отримання ним акредитації з боку професійної спільноти або асоціації за напрямками підготовки фахівців. Отримання акредитації вузом є обов'язковою умовою при працевлаштуванні його випускників [5].

Фінансуванням вищих технічних навчальних закладів займається Рада з фінансування вищої школи, що підпорядковується уряду країни. Ця ж Рада здійснює оцінку якості підготовки фахівців.

При цьому враховуються: працевлаштування випускників, відгуки про якість підготовки фахівців зі сторони роботодавців, результати наукової діяльності, організація та умови проведення навчального процесу, організація та результати проміжної атестації, соціальні умови проживання викладачів і студентів, економічний стан вищих технічних навчальних закладів, якість адміністративного управління вищим технічним навчальним закладом.

В даний час процес оцінки вищої освіти в Англії поступово зсувається від організацій, що фінансуються урядом, в бік того, що можна назвати самооцінкою. Однак це ще не процес, який спеціально проводиться вищим технічним навчальним закладом з метою поліпшення роботи; самооцінка в цьому контексті є підготовкою до підтвердження отримання офіційної оцінки для переконання сторонніх спостерігачів і залучення додаткового фінансування.

Отже, в європейських країнах переважає державна система управління якістю вищої освіти і можна виділити наступні основні процедури контролю якості освіти з боку державних органів: ліцензування, оцінка (атестація), акредитація.

Ліцензування та акредитація проводяться державними або іншими органами на основі заздалегідь встановлених критеріїв, а вузи або програми повинні відповідати певним мінімальним вимогам.

Оцінка (атестація) може ґрунтуватися на джерелах інформації широкого спектра, і до неї можуть бути залучені як місцеві, так і запрошені фахівці. Головною метою оцінки можуть бути як процеси, так і результати, однак, в цілому, акцент робиться на диференційоване і детальне оцінювання, яке нагадує акредитацію та ліцензування з їх порогом мінімальних вимог [8; 9].

Так, наприклад в Естонії, ліцензування та акредитація вищих технічних навчальних закладів здійснюється Радою з оцінки якості у вищій освіті.

До складу ради входять вчені, представники професійних органів і організацій, що займаються підтримкою наукових досліджень. Вищі технічні навчальні заклади повинні відповідати встановленим вимогам щодо питань, які стосуються приміщень, викладацького складу і програм.

Приватні вищі технічні навчальні заклади додатково контролюються комітетом, який перевіряє їх відповідність освітнім і фінансовим нормативам.

За законом по університетах, Рада з оцінки якості також займається акредитацією, яка повинна проводитися, щонайменше, один раз на сім років і охоплює як програми, так і самі вищі технічні навчальні заклади.

Таким чином, акредитація, з одного боку, має на увазі оцінку якості програми, кваліфікацію викладачів, рівень знань студентів і ефективність навчального процесу, а з іншого – оцінює діяльність вузу в цілому.

У Чехії є Агентство з акредитації, яке, як і естонська Рада, займається акредитацією і регулярною оцінкою системи вищої освіти.

Однак у Чехії, як і в багатьох інших країнах, школи вищої професійної освіти контролюються і оцінюються чеською Інспекцією шкіл.

Таким чином, діє відомий паралелізм в органах оцінки. Крім того, за власною ініціативою вищі технічні навчальні заклади можуть бути оцінені і незалежними експертами.

У Латвії акредитація державних і приватних вищих технічних навчальних закладів проводиться під контролем Міністерства освіти і науки, принаймні, один раз на шість років відповідно до нормативів, схвалених Кабінетом міністрів.

Акредитація вищих технічних навчальних закладів повинна бути схвалена Радою з вищої освіти після консультацій із зарубіжними експертами і офіційно визнана Міністерством освіти і науки.

Міністерство також публікує в газетах список акредитованих навчальних закладів і програм [11; 12].

У Словенії, навпаки, вищі технічні навчальні заклади спільно засновують Комітет з управління якістю у вищій освіті і самі відповідають за нагляд.

У Польщі, відповідно до закону, вищі технічні навчальні заклади самі оцінюють якість освіти. При цьому польська Рада з вищої освіти пропонує три рівні оцінки: акредитований статус, базовий рівень якості і вищий рівень якості.

Процедура акредитації також була введена в Угорщині та Хорватії. Так, у Хорватії кожні п'ять років експертна комісія, що призначається Міністерством науки і техніки, оцінює рівень якості та ефективності викладання, а також наукову і професійну діяльність.

В цілому слід зазначити, що в країнах Східної та Центральної Європи сучасна система ліцензування, атестації та акредитації у другій половині 90-х років, по суті, тільки створювалася і апробувалася. Певною мірою цей процес не закінчений і досі.

Але незважаючи на це, можна навести чимало свідчень ефективності такої державної системи.

У Франції, наприклад, слід відзначити існування так званого державного знака якості, яким володіють ті вищі технічні навчальні заклади, які визнає держава.

Вищі технічні навчальні заклади, у яких Міністерство народної освіти здійснює контроль навчання, можуть видавати дипломи, «завізовані» міністерством, що свідчить, за європейськими поняттями, про якість вищої освіти. Цей «знак якості» особливо важливий, оскільки тільки дипломи, які мають таку державну позначку, визнаються в усіх європейських країнах. Державний контроль якості вищої освіти дозволяє ряду французьких вищих технічних навчальних закладів видавати подвійні дипломи (французький і іноземний).

У цьому плані найбільш прогресивною серед європейських країн є система управління якістю освіти у Великобританії та Голландії.

Так, у Великобританії за останні роки відбулися певні зміни у системі контролю за університетами. Агентство з контролю за якістю зробило ряд зауважень і тому сьогодні для визначення якості, рівня та рейтингу англійські університети, в першу чергу, звертаються у різні громадські ради експертів, які здійснюють незалежний аудит.

Як правило, акредитуються ті вищі технічні навчальні заклади, які вже зробили не менше трьох випусків. При цьому у Великобританії зросло значення самооцінки університетів, проведеної внутрішніми університетськими структурами, спеціально організованими для таких цілей.

Однак у світі є й інші тенденції у розвитку управління якістю та контролю вищої освіти. На думку деяких експертів, у світі в 1990-і рр., а значить і сьогодні, на початку нового століття, має місце тенденція до більшого розвитку та поширення процесів самооцінки. І це стосується не тільки країн, що запозичили американський досвід, але і є результатом еволюції традиційної системи оцінки вищої освіти [1].

Так, у тій же Франції сьогодні має місце тенденція переходу від управління якістю, побудованого на принципах централізації, до процесу самооцінки, тісно пов'язаному з самим вищим технічним навчальним закладом.

У скандинавських країнах, де, як було зазначено, управління якістю завжди було вимогою уряду, процес розвитку управління якістю вищої освіти також йде в бік самооцінки і залучення до процесу управління якістю самого вищого технічного навчального закладу.

У Фінляндії процес управління якістю освіти все більше зсувається у бік повної відповідальності вищих технічних навчальних закладів за регуляцію власної діяльності, за якої уряд відіграє допоміжну роль.

В Іспанії на основі експериментів, що проводилися протягом декількох років, в 1990-і рр., розпочато застосування системи управління якістю, що базується на самооцінці, де особлива увага приділяється аналізу освітнього процесу, організації управління на рівні університету.

Безсумнівно, найбільший розвиток система самооцінки університетів отримала у США. Це пов'язано, по-перше, з тим, що у США система освіти відрізняється тісним зв'язком з великими корпораціями і малими фірмами, частина яких породжена самою вищою школою. Тому більше половини вищих технічних навчальних закладів США є приватними корпораціями, відповідальність за які покладена на піклувальників. Приватному сектору належать багато відомих вузів (Гарвардський, Стенфордський, Єльський, Чиказький). Вони мають значні пожертви, користуються чудовою репутацією. Плата в них становить 20 тис. дол зі студента на рік. По-друге, сама система вищої освіти в США є найбільш децентралізованою. На відміну від країн, де є Міністерство освіти або аналогічні структури, американська вища освіта контролюється переважно самими вищими технічними навчальними закладами. Департамент освіти в США ніколи не мав такого значення, як, наприклад Міністерство освіти в Німеччині. Реальна

адміністративна і фінансова влада у американських університетах належить опікунським радам (У державних університетах фінанси надає штат). Саме цим опікунським радам адміністрацією штату (де знаходиться університет) доручається здійснювати контроль роботи університету. І хоча в 1990-і рр., намітилося посилення контролю над університетами з боку адміністрації багатьох американських штатів, особливо щодо ліцензування приватних навчальних та освітніх програм, основою управління якістю та контролю вищої освіти в Америці як і раніше залишається саморегуляція.

Основою американської системи саморегуляції є прагнення поліпшити систему освіти шляхом управління якістю, що проводиться на рівні всього вищого технічного навчального закладу. Існують кілька способів такого управління якістю.

По-перше, управління якістю через акредитацію вищого технічного навчального закладу по регіонах (яких в США шість) спеціальними організаціями, що володіють чітко сформульованими стандартами і вимогами до періодичної самооцінки та оцінки з боку зовнішніх спостерігачів. По-друге, управління якістю через спеціалізовану, побудовану на оцінці професійного рівня акредитацію освітніх програм, яка функціонує так само, як і відповідне управління якістю цих програм всередині вищого технічного навчального закладу, однак організовується професійною спільнотою. По-третє, управління якістю освітніх програм, повністю організоване самим університетом і націлене на поліпшення його діяльності, на можливість перерозподілу ресурсів та освітніх пріоритетів.

Такі акредитації за американськими правилами, на підставі внутрішньоуніверситетської самооцінки, сприяють підвищенню якісного рівня діяльності вищих технічних навчальних закладів. Вони стимулюють проведення різноманітних заходів з модернізації змісту освітніх програм, активізації освітнього процесу, широкого використання новітніх технічних засобів навчання.

Крім того, слід зазначити, що важливу роль у США у процесі акредитації програм і спеціальностей вищих технічних навчальних закладів грають професійні громадські асоціації (асоціації медиків, юристів, інженерів тощо).

Ці асоціації мають спеціальні Комісії з вищої освіти, які і проводять процедуру акредитації університетів, що знаходяться на території регіону, крім одного зі своїх головних завдань – підтримання високого престижу професії і компетенції її представників, ці асоціації дуже суворо оцінюють і порівнюють результати діяльності вищих технічних навчальних закладів.

Розглянемо схему управління якістю американського університету на прикладі вимог Асоціації університетів регіону Середніх Штатів. Комісією з вищої освіти Середніх Штатів розроблені і опубліковані два документи: «Загальна схема для оцінки результатів» (2-е вид., 1996 р.); «Параметри успішності у вищій освіті та стандарти акредитації» (1994 р.).

На основі цих документів регіональної Асоціації і відбувається підготовка університетів до акредитації. Дані документи не являють собою конкретної регламентованої програми оцінки університету. Навпаки, принципова специфіка акредитації по-американськи полягає в тому, що, незважаючи на стандартність самої процедури акредитації, Асоціація з вищої освіти залишає за кожним університетом і коледжем виключне право визначати оптимальну стратегію і способи її проведення.

Кожен американський вищий технічний навчальний заклад, який планує управління якістю та акредитацію, повинен розробити свою концептуальну схему, свою стратегію і програму управління якістю, свою методику і план її реалізації відповідно до власної місії, цілей і університетських ресурсів.

При цьому, в будь-якому випадку: застосовується вузом власна чи запозичена стратегія і методика управління якістю – цей процес має бути спільною працею викладачів, адміністрації університету та студентів. Згідно з американськими стандартами акредитації, управління якістю застосовується у наступних основних сферах: якість академічних та інших навчальних програм; інституційна (загальноуніверситетська) ефективність; звітність та громадська ясність процесів і процедур.

Управління якістю освіти є, по суті, складовою частиною процесу викладання та отримання знань, воно сприяє проведенню критичного самоаналізу освітнього процесу, заснованого на фактичних даних. Таким чином, недостатньо тільки проводити управління якістю, воно має

застосовуватися так щоб вищий технічний навчальний заклад і викладачі могли поліпшити реальну якість освіти [10].

Як вказується у американських «Параметрах і стандартах акредитації»: найбільш продуктивне вивчення отриманих результатів має надавати корисну сукупність даних для досліджень і позитивних змін.

Важливо те, що при цьому всіляко підкреслюється роль викладацького складу, який обов'язково повинен бути залучений до процесу поліпшення освіти.

Активність викладацького корпусу як на стадії контролю, так і на стадії наступних новацій і змін є характерною рисою університетів США.

У матеріалах регіональної Асоціації університетів Середніх Штатів наведена схема «петля поліпшення якості викладання», де послідовно замкнуті: «викладання – навчання – контроль – поліпшення – викладання». Цікаво, що Комісія вищих технічних навчальних закладів не виступає за стандартизацію всіх результатів управління якістю і не прагне до застосування механічного підходу у вдосконаленні викладання та навчання.

Однак вищому технічному навчальному закладу потрібно показати, що результати управління якістю були використані в якості основи для постійного самовдосконалення.

Наступний важливий аспект управління якістю – це ефективність університету як організації. Тоді як викладання і наукова робота – це те, що робить вищий технічний навчальний заклад, інституційна ефективність – це те, чого вищий технічний навчальний заклад насправді добивається. І чим більше у процесі управління якістю мається доказів відповідності організаційних результатів поставленим цілям, тим більше очевидна інституціональна ефективність, тим більш ймовірно отримання або підтвердження акредитації університетом.

Процес акредитації в цьому випадку може розглядатися як спроба домогтися бажаних результатів, а управління якістю при цьому – як отримання інформації, що дозволяє визначити, де необхідні поліпшення.

Таким чином, інституціональна ефективність припускає обов'язкове формулювання місії, мети і завдань університету, які викладачами та персоналом переносяться в освітні програми. Визначення місії і завдань університету є відправною точкою для виявлення його інституційної ефективності. З іншого боку, будь-яке формулювання місії і мети повинно бути трансформоване у форму короткострокових і довгострокових планів. За відсутності таких планів оцінка інституційної ефективності університету проблематична.

Однак результативність управління якістю залежить не тільки від його загальної схеми і деталізованої стратегії та програми. Самі методи збору і оцінки результатів вищого технічного навчального закладу мають бути адекватними.

Збір відповідних даних про результати діяльності вищого технічного навчального закладу – це складна робота, пов'язана з проблемами вимірювання.

Навіть, якщо позитивне зростання відбувається, то кількісні та якісні методи можуть не завжди бути адекватними, щоб виміряти ці зміни і розвиток. Так, багато американських вищих технічних навчальних закладів дійшли висновку, що довгострокові багатовимірні дослідження дають більший ефект, ніж одноразові одномірні дослідження.

Тому опитування думок, інтерв'ю студентів, оцінка роботи викладачів, успішність студентів за результатами тестів, періодичні огляди навчальних програм, вивчення діяльності випускників, оцінені з часом – все це є важливими засобами отримання корисної інформації та зворотного зв'язку.

Важливо відзначити, що особливе значення в університетах США надається залученню викладачів до управління якістю. Ініціатором цього може бути ректор, проректор, декан, але викладачі повинні бути в центрі управління якістю університету.

В ідеалі процес управління якістю виростає з партнерства між адміністрацією та викладацьким складом. Участь викладачів в управлінні якістю необхідна, в тому числі і для того, щоб вони могли зберігати прихильність до результатів перевірки і прагнули у результаті до реалізації позитивних змін.

Слід зазначити, що викладачі не можуть незалежно управляти якістю вищого технічного навчального закладу.

Для цього необхідна сильна адміністративна підтримка – адміністратори повинні працювати разом з викладачами. Щоб стимулювати інтерес викладачів до управління якістю, адміністратори повинні поважати зобов'язання викладачів за часом, враховувати їх пріоритети і системи цінностей.

Може виникнути ситуація, коли підходи до управління якістю, прийнятні для одного викладача, можуть виявитися неприйнятними для іншого. Так само як, втім, і підходи до управління якістю одного вищого технічного навчального закладу можуть не підійти до іншого [2].

Але все це, з точки зору американських Комітетів з вищої освіти, нормальне явище, яке слід не відкидати, а враховувати.

При цьому підкреслимо, що в більшості американських вищих технічних навчальних закладів є спеціальні відділи з управління якістю, які проводять централізований збір інформації, що задають напрямки і координуючі загальну діяльність. Але в кожному разі, за американськими поняттями, кожен вищий технічний навчальний заклад повинен знайти власний підхід, щоб забезпечити ефективне здійснення оцінки за участю викладачів. Починати ж, відповідно до найпростіших практичних методів, треба з того, що є, і вже на цій основі створювати щось нове.

Підводячи підсумок, можна зробити висновок про те, що важливим аспектом оцінювання у вищих технічних навчальних закладах США є розуміння того, що управління якістю – це основа для постійного самовдосконалення. В ідеальних умовах управління якістю є частиною щоденної діяльності, підтримується адміністрацією, служить підставою для внутрішньоуніверситетських реформ, розглядається викладачами як професійний обов'язок.

Проведений аналіз зарубіжного досвіду акредитації вищого технічного навчального закладу показує, що перелік індикаторів (показників), які визначаються органом акредитації, містить, як правило, до 10 – 16 великих показників. Ці індикатори (показники) зазвичай групуються на три групи: показники умов здійснення освітньої діяльності (концепція вищого технічного навчального закладу, кадри, освітні ресурси, фінансова спроможність); показники процесу (управління навчальним закладом, зміст освітніх програм, соціальна інфраструктура, механізм гарантії якості освіти і т. д.); показники результату (якість підготовки бакалаврів, магістрів і т.д., рівень їх працевлаштування, ефективність науково-дослідної та науково-методичної діяльності).

Аналіз зарубіжного досвіду дозволив сформулювати такі основоположні принципи, необхідні для управління якістю у вищих технічних навчальних закладах.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Управління якістю повинно бути багаторівневим, а головним компонентом його мають стати освіта і розвиток студентів. Даний принцип передбачає використання різних методів для визначення якості освіти (тести, анкетування і т.п.). Програми з управління якістю повинні включати дослідження та аналіз результатів. Результати повинні бути інтерпретовані, проаналізовані та збережені. Так, управління якістю принесе користь і в майбутньому, коли будуть порівняні різні за часом результати. Програми з управління якістю повинні бути реалістичні. Очевидно, що управління якістю має починатися з реалістичних очікувань у плані здійснення намічених цілей.

Отже, світові тенденції розвитку управлінських процесів у напрямі підвищення ефективності діяльності вищих технічних навчальних закладах, цілі освітніх організацій відповідають її ресурсам. В оцінці максимально використовуються існуючі дані досліджень. Результати оцінювання приносять плоди, що виправдовують витрати освітньої організації на неї. Основний прибуток від результатів управління якістю в тому, що вона представляє інформацію, яка в інших випадках недоступна, але необхідна для прийняття рішень. Порівняльний огляд систем оцінки вищої освіти за низкою країн показує, що є різні підходи до того, яким чином і на яких підставах вести оцінку діяльності вищих технічних навчальних закладів.

1. Автоматизация административно-финансовой деятельности вуза / Н. В. Нечипорук, В. А. Кисиль, О. А. Пищулина та ін. – Харьков : ХАИ, 2000. – 71 с.
2. Боголіб Т.М. Роль освіти і науки у постіндустріальному розвитку України: Монографія / Т. М. Боголіб // . – Київ: Корпорація, 2010 – 408 с.
3. Будак В. Д. Якість педагогічної освіти – майбутнє України / В. Д. Будак // Технології неперервної освіти: проблеми, досвід, перспективи розвитку: збірник статей до традиційної IV Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Миколаїв: Вид-во МФ НаУКМА, 2002. – С. 3–6.

4. Википедия: Свободная энциклопедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [http:// www.wikipedia.org/wiki/Аудит](http://www.wikipedia.org/wiki/Аудит).
5. Воронов М. В. Модель оценки уровня информатизации процессов обучения в вузе / М. В. Воронов // Дистанционное и виртуальное обучение. – 2009. – № 6. – С. 4–15.
6. Давыдов В. В. Теория развивающего обучения / В. В. Давыдов. – М.: ИНТОР, 1996. – 544 с.
7. Джантіміров А. Ю. Багаторівнева підготовка інженерно-педагогічних кадрів для професійно-технічних навчальних закладів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / А. Ю. Джантіміров. – Київ, 2007. – 20 с.
8. Закон України «Про концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства Європейського Союзу» від 21.11.2002 р. / Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 3. – С. 1210.
9. Захарова И. В. Маркетинг образовательных услуг / И. В. Захарова / – Ульяновск: УлГТУ, 2008. – 170 с.
10. Звонников В. И. Контроль качества обучения при аттестации: компетентностный подход: учеб. пособие / В. И. Звонников, М. Б. Чельшкова. – М.: Университетская книга; Логос, 2009. – 272 с.
11. Зязюн І. А. Концептуальні засади теорії освіти в Україні / І. А. Зязюн // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2000. – № 1. – С. 11 – 24.
12. Івахненко С.В. Автоматизація аудиту в Україні та світі: підходи і програмне забезпечення /С.В. Івахненко / Аудитор України. – 2007. – №3. – С. 19 – 24.